

Cristina A. Bejan,
Intelectualii și fascismul în România interbelică. Asociația Criterion,
București, Editura Litera, 2023

Cristina A. Bejan este o cercetătoare româno-americană, actriță și poetă ce locuiește în Denver, Colorado și predă istorie la Metropolitan State University of Denver. Cartea sa este una dintre cele mai bune lucrări recente de istorie intelectuală a României interbelice ce analizează traiectoria unor personalități ale căror opere vor fi recunoscute pe plan mondial, ce făceau parte din „Tânăra Generație”, precum Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugene Ionesco, Mihail Sebastian (n. Yosef Mendel Hechter), Petru Comarnescu ș.a., și călătoria lor filosofică spre maturitate intelectuală. Din păcate, această călătorie i-a dus pe unii dintre ei pe o cale extremistă a urii și antisemitismului, iar autoarea își propune să ne prezinte în lucrare această poveste impresionantă a unor prieteni, cei mai buni intelectuali ai generației lor, despărțiți de ideile totalitare ale acelor timpuri.

„Tânăra Generație” a intelectualilor români interbelici a fost o mișcare filosofică centrată pe ideea că după 1918 (anul formării României Mari) a apărut o nouă generație pe câmpul cultural. Această generație a fost extrem de diferită ca structură și mentalitate față de cele precedente și a avut scopul autoproclamat de a împlini destinul civilizației românești și de a onora astfel sacrificiul generațiilor precedente ce au reușit să formeze România Mare. Membrii acestei mișcări intelectuale, ce avea sediul în București, au format la începutul anilor treizeci Asociația *Criterion* ca loc de adunare a celor mai buni experți din domeniile Arte Vizuale, Teatru, Literatură, Muzică, Critică, Filosofie, Științe Sociale, Economie etc. Asociația *Criterion* a fost unică pentru vremea ei, iar membrii săi erau un grup foarte divers de personaje ce reprezentau o multitudine de ideologii: democrați, comuniști, fasciști, atei, filozofi ultra-religioși, naționaliști etc.

Această lucrare este bine documentată, autoarea petrecând mult timp în arhive, unde a cercetat documente inedite, jurnale personale și presa epocii, rigurozitatea științifică fiind impresionantă iar textul fiind atractiv și menținând interesul cititorului pe tot parcursul lucrării. Povestea grupului *Criterion* este una tragică, dar o poveste ce trebuie spusă ca un avertisment pentru acei intelectuali ce mult prea ușor renunță la gândirea proprie pentru a susține ideologii și formațiuni ce propagă ura, violența, antisemitismul și discriminarea.

Lucrarea este structurată cronologic expunând traseul formării intelectuale a viitorilor membrii ai *Criterion*-ului, o mare parte dintre ei având studii în străinătate, la cele mai bune universități din acel timp. Dar, odată cu revenirea lor în România, la începutul anilor treizeci, aceștia își vor găsi un mentor în filozoful pro-fascist Nae Ionescu, ce va ști să profite de spiritul lor de revoltă și să-l capteze, încet dar sigur, spre scopuri totalitare.

Lucrarea prezintă detaliat această cădere a grupului spre totalitarism și antisemitism. În primă etapă, grupul putea să se întâlnească și să aibă dezbateri publice asupra diverselor ideologii și să încerce să demonstreze publicului și adversarilor de idei că ideologia lui este cea mai bună soluție pentru dezvoltarea societății românești într-o manieră civilizată și non-violentă. Odată cu ascensiunea ideologiilor extremiste la începutul anilor treizeci ai secolului trecut, intenția Asociației *Criterion* de a fi un spațiu pentru dezbateri libere va crea animozități între membrii săi care, încet dar sigur, treceau de la a fi intelectuali care explorau idei folosind o metodă științifică la a deveni ideologi pentru fasciști sau pentru comuniști.

În toamna anului 1932, *Criterion* a organizat o serie de dezbateri intitulate „Idoli”. Prima dezbatere l-a avut ca subiect pe Lenin și un moment surprinzător s-a petrecut când vorbitorul legionar Mihail Polihroniade, anticomunist convins, s-a referit la „expresia lui Lenin că statul burghez este un cadavru care va fi răsturnat cu o singură lovitură, a fost aplaudat atât de studenții naționaliști, cât și de către grupurile de simpatizanți comuniști pe care îi adusesse la Fundație prezența lui Pătrășcanu” (p. 139). Acest eveniment a scos în evidență ura comună a extremiștilor din ambele tabere față de democrația liberală, care va culmina cu Pactul „Ribbentrop-Molotov” din 1939 ce va declanșa cel de-Al Doilea Război Mondial.

Faptul că grupul *Criterion* a fost o platformă pentru orice tip de ideologie va atrage și atenție nedorită din partea poliției, care-l va considera un factor subversiv. Una dintre cele mai tragice figuri ale grupului a fost Mihail Sebastian, evreu din Brăila licențiat în Drept la Universitatea din București, care a fost mai atras de mișcarea intelectuală a „Tinerei Generații” decât de practicarea dreptului și a devenit un cunoscut scriitor al epocii. În timpul unei debateri din seria „Idoli”, avându-l ca subiect pe Charlie Chaplin, Sebastian a urcat pe podium pentru a susține discursul său pe această temă, dar a fost întâmpinat cu urlate antisemite de o parte a audienței ce era formată din studenți de extremă dreaptă, care a strigat: „Un ovrei vorbește despre alt ovrei!” (p. 146), deși Chaplin nu era evreu. A urmat unul dintre cele mai frumoase momente din istoria *Criterion*, când Sebastian „a rupt hârtiile care conțineau notițele sale” și a rostit: „Aveam de gând să vă vorbesc despre un anumit aspect al artei lui Charlot. Dar cineva dintre dumneavoastră mi-a adus aminte de ovrei. Și am să vorbesc, ca evreu, despre evreul Charlot” (p. 147), și a susținut un discurs sublim care a atins emoțional chiar și elementele de extremă dreaptă din public, comparând „singurătatea omului din filmele lui Chaplin cu singurătatea din ghetou” (p. 147), primind o ovație în picioare din partea mulțimii. „Oda lui Sebastian pentru evreitate” (p. 148) a fost considerată pe moment ca o victorie a misiunii *Criterion*, de a realiza un discurs democratic în fața haosului creat de extremiști, dar această victorie a fost una efemeră. Mihail Sebastian, precum personajele lui Charlie Chaplin, a sfârșit uitat de toți prietenii săi ce-l evitau pentru că era evreu, iar în perioada 1938-1944 a suferit sub legislația antisemită a acelor vremuri, fiind exclus din cauza etnicității sale din presă și din Asociația Scriitorilor, fiind condamnat să trăiască în sărăcie până la moarte.

Odată cu ascensiunea politică și socială a organizației fasciste Garda de Fier, o parte a membrilor *Criterion* vor simpatiza fățiș cu această formațiune și se vor rupe de grup pentru a susține fără discernământ ideologia fascistă într-o tragică „rinocerizare”, acest fapt fiind unul din motivele destrămării grupului *Criterion*. Desființarea de-facto a grupului a avut loc în urma unui scandal de presă, când ziaristii Sandu Tudor și Zaharia Stancu de la publicația *Credința* i-au acuzat public pe Petru Comarnescu, Mircea Vulcănescu, Gabriel Negry și Alexandru Christian Tell, toți membri ai *Criterion*, de homosexualitate. Scandalul a distrus reputația celor acuzați și, indirect, reputația *Criterion* ca instituție de cultură.

Autoarea expune în detaliu scandalul și mizeria morală în care lumea culturală căzuse la momentul respectiv, cei acuzați fiind abandonați de prietenii lor și preocupați să-și apere reputația, abandonând astfel orice preocupare culturală. Cartea se încheie cu analiza destinului membrilor *Criterion* după terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial, când o parte a acestora au reușit să se impună ca valori intelectuale de talie mondială (Mircea Eliade, Emil Cioran ș.a.), iar alții au rămas în România și au îndurat perioada comunistă.

Autoarea a realizat în această lucrare o necesară perspectivă asupra mediului intelectual din România interbelică, demersul său fiind în primul rând o contribuție istorică valoroasă, dar mai ales un avertisment asupra fragilității democrației în fața totalitarismului.

Petre Florian Drăghici